

**ПАДАРОЖЖА МІХАСЯ ЛЫНЬКОВА
Ў ІНДЫЮ Ў 1956 г.:
ПОГЛЯД ПІСЬМЕННІКА, ТУРЫСТА, ДЫПЛАМАТА**

І. М. Аўласенка

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт,
пр. Незалежнасці, 4, 220030, г. Мінск, Беларусь,
AvlasenkIM@bsu.by*

У артыкуле прааналізаваны ўдзел беларускага пісьменніка М. Ц. Лынькова ў рабоце IX Генеральнай канферэнцыі ЮНЕСКА 1956 г. у Дэлі, грунтоуючыся, галоўным чынам, на матэрыялах яго падарожнага нарыса «Пад сонцам Індыі». Паказана, што нататкі, якія з'яўляюцца публіцыстычным творам, адрасаваным масаваму беларускаму чытачу, змяшчаюць няшмат інфармацыі пра канкрэтныя тэмы афіцыйных выступленняў прадстаўнікоў Беларускай ССР, але дапамагаюць удакладніць прадстаўленне аб асноўных напрамках і формах тагачаснай народнай дыпламатыі, зафіксаваць ключавыя пункты ў рамках турыстычнай праграмы для дэлегатаў. Зроблена выснова пра тое, што нарыс у асноўным носіць краязнаўчы характар, які знітоўвае даведачную інфармацыю з асабістым і суб'ектыўным поглядам савецкага пісьменніка і турыста.

Ключавыя словы: дыпламатыя БССР; беларуская літаратура; ЮНЕСКА; Індыя; Міхась Лынькоў.

**ПУТЕШЕСТВИЕ МИХАСЯ ЛЫНЬКОВА
В ИНДИЮ В 1956 г.:
ВЗГЛЯД ПИСАТЕЛЯ, ТУРИСТА, ДИПЛОМАТА**

И. М. Авласенко

*Белорусский государственный университет,
пр. Независимости, 4, 220030, г. Минск, Беларусь,
AvlasenkIM@bsu.by*

В статье проанализировано участие белорусского писателя М. Ц. Лынькова в работе IX Генеральной конференции ЮНЕСКО 1956 г. в Дели, основываясь, главным образом, на материалах его путевого очерка «под солнцем Индии». Указано, что заметки, ко-

торые являются публицистическим произведением, адресованным массовому белорусскому читателю, содержат немного информации о конкретных темах официальных выступлений представителей Белорусской ССР, но помогают уточнить представление об основных направлениях и формах тогдашней народной дипломатии, зафиксировать ключевые пункты в рамках туристической программы для делегатов. Сделан вывод о том, что очерк в основном носит краеведческий характер, спаивающий справочную информацию с личным и субъективным взглядом советского писателя и туриста.

Ключевые слова: дипломатия БССР; белорусская литература; ЮНЕСКО; Индия; Михаил Лыньков.

MIKHAS LYNKOV'S JOURNEY TO INDIA IN 1956: THE VIEW OF A WRITER, TOURIST, DIPLOMAT

I. M. Aulasenka

*Belarusian State University,
4 Niezaliezhnasci Avenue, Minsk 220030, Belarus, AvlasenkIM@bsu.by*

The article analyzes the participation of the Belarusian Soviet writer Mikhas Lynkov in the work of the IX UNESCO General Conference in 1956 in Delhi, based mainly on the materials of his travel essay «Under the Sun of India». It is shown that the notes, which are a journalistic work addressed to a mass Belarusian reader, contain little information about the specific topics of the official speeches of the representatives of the Belarusian SSR, but help to clarify the main directions and forms of the public diplomacy of that time, to record key points of the tourist program for delegates. It is concluded that the essay is mainly of a publicist and informative character, combining background data with the personal and subjective view of the Soviet writer and tourist.

Keywords: diplomacy of the Byelorussian SSR; Belarusian literature; UNESCO; India; Mikhas Lynkov.

Пісьменнік Міхась Лынькоў адметны сваім удзелам у першых дыпламатычных кроках Беларускай ССР на міжнароднай арэне. У 1945, 1952–1955 гг. ён пяць разоў наведаў Злучаныя Штаты Амерыкі: першы раз у якасці карэспандэнта на устаноўчай канферэнцыі Арганізацыі

Аб'яднаных Нацый у Сан-Францыска, а ў потым – яшчэ чатыры разы ў якасці дэлегата ад БССР на сесіях Генеральнай Асамблеі ААН [гл.: 1, с. 292–293]. Але на гэтым удзел у дыпламатычных місіях М. Ц. Лынькова не завяршыўся: пісьменнік быў уключаны ў склад беларускай дэлегацыі на IX Генеральную канферэнцыю ЮНЕСКА, якая адбылася ў лістападзе–снежні 1956 г. у Дэлі (Індыя), разам з міністрам культуры БССР Р. Я. Кісялёвым, прарэктарам БДУ А. Я. Малышавым, а таксама супрацоўнікамі Міністэрства замежных спраў БССР Б. В. Кудраўцавым, С. А. Броннікавым, Т. А. Шэльдавай [2, с. 60].

Перад вяртаннем дадому з Індыі ў лісце да жонкі С. З. Лыньковай-Куспіц пісьменнік адзначаў, што «назапасілася шмат цікавых назіранняў, больш, чым за ўсе паездкі ранейшыя. Будзе шмат пра што раскадваць» [3, с. 300]. Свае назіранні М. Ц. Лынькоў абагульніў у дарожных нататках пад назвай «Пад сонцам Індыі», якія ўпершыню былі апублікаваныя ў газеце «Літаратура і мастацтва» ў студзені – лютым 1957 г., а потым неаднаразова друкаваліся ў зборах твораў пісьменніка [4, с. 181–241]. Гэты нарыс дазваляе атрымаць уяўленне пра візіт беларускай дэлегацыі і мерапрыемствы, у якіх пісьменнік прымаў удзел.

1956 г. адметны і тым, што менавіта ў гэтым годзе, пасля змен у грамадска-палітычным жыцці Савецкага Саюза, беларускія літаратары сталі ажыццяўляць падарожжы за мяжу ў складзе спецыялізаваных турыстычных груп. У гэтым годзе вясной група савецкіх пісьменнікаў – Максім Танк, Янка Брыль, Пімен Панчанка, Алесь Адамовіч – наведла Югаславію, а Іван Мележ прыняў удзел у асобным турыстычным падарожжы па розных краінах Еўропы [5, с. 458; 6]. Таму нарыс М. Ц. Лынькова можна разглядаць не толькі як нататкі дыпламата, але і як запісы турыста, прычым аднаго з першых сярод беларускіх літаратараў, хто ад'ехаў у далёкае замежжа ў краіны Азіі.

Такім чынам, мэтай гэтага даследвання з'яўляецца выяўленне крыніцазнаўчай каштоўнасці нататкаў

М. Ц. Лынькова для рэканструкцыі форм міжнароднай дзейнасці БССР і асаблівасцей тагачасных замежных турыстычных вандровак.

Нарыс «Пад сонцам Індыі», а таксама лісты М. Лынькова даюць інфармацыю пра тое, якім чынам будаваўся маршрут падарожжа афіцыйных прадстаўнікоў БССР. На той момант прамых авіярэйсаў з Савецкага Саюза ў гэтую краіну не было, таму беларускія ўдзельнікі Генеральнай канферэнцыі разам з членамі дэлегацый СССР і УССР дабіралася даволі складаным шляхам праз Маскву, Стэкгольм, Капенгаген, Амстэрдам, Рым, Абадан (Іран), Карачы (Пакістан), Дэлі [3, с. 298; 4, с. 188]. Гэты маршрут заняў тры дні. Зваротны шлях пісьменніка з Індыі ў Савецкі Саюз аказаўся такім жа доўгім, праходзіў праз Стамбул, Рым, Жэневу, Лондан, Прагу, Варшаву і Маскву. Але на гэты раз ён суправаджаўся і непрыемнымі нечаканасцямі: самалёты двойчы рабілі аварыйныя прыпынкі, прычым адзін раз – на брытанскай ваеннай базе на востраве Бахрэйн [4, с. 239–241]. Згадкі пра такія інцыдэнты паказваюць, наколькі сістэма грамадзянскіх паветраных зносін паміж краінамі ў сярэдзіне 1950-х гг. адрознівалася ад сённяшняй і наколькі была далёкай ад дасканаласці.

Індыйская сталіца сустрэла пісьменніка цёплым надвор'ем (+ 25°C у лістападзе – снежні) [3, с. 299] і адначасова, як можна меркаваць з асобных радкоў яго нарыса, сапраўднай какафоніяй гукаў, пахаў і культурных асаблівасцей насельнікаў індыйскай сталіцы: «Няспынна цілінькалі званкі веласіпедаў, веласіпедных рыкшаў, перазвоньвалі званочкі на нагах вярблюдаў, на шыях ішакоў і буйвалаў, дудзелі сігналы рыкшаў-матацыклістаў, пафырквалі аўтамашыны. А над усім гэтым стаяў рознагалосы гул: крычалі, выкрыквалі, заклікалі, на ўсе лады расхвальваючы свой тавар, прадаўцы магазінаў, крам, палатак, кіёскаў, латкоў» [4, с. 188]. Пісьменнік асобна пералічваў і апісваў тыпажы мясцовых прадпрыемстваў, якіх можна было часта сустрэць на індыйскіх вуліцах: га-

дальшчыкаў-махляроў, заклінальнікаў змей, вухаправаў, знахараў і г. д.

Удзел у Генеральнай канферэнцыі ЮНЕСКА пачаўся з агляду індыйскай сталіцы і наведвання выставы, прысвечанай 2500-годдзю будызму. Як адзначаў пісьменнік, «у Дэлі з'ехаліся буйнейшыя будысцкія дзеячы і дэлегацыі веруючых з многіх краін: Бірмы, Непала, В'етнама, Інданезіі, Кітайскай Народнай Рэспублікі і інш. Ва ўрачыстасцях удзельнічаў і Панчэн-лама, які спецыяльна прыбыў з Лхасы» [4, с. 214] (Панчэн-лама – адзін з духоўных лідараў тыбецкіх будыстаў. Лхаса – адміністрацыйная сталіца Тыбецкага аўтаномнага раёна КНР.)

Далей, з 12 лістапада, дэлегаты прыступілі ўжо да абмеркавання пытанняў, што былі прадуглежаныя праграмай Генеральнай канферэнцыі. М. Ц. Лынькоў прысутнічаў на пасяджэннях камісіі па праграме ЮНЕСКА, выступаў па асобных пытаннях праекту бюджэту арганізацыі на 1957–1968 гг. Таксама ён удзельнічаў у абмеркаванні зместу раздзелаў «Сацыяльныя навукі» і «Прыродазнаўчыя навукі» у праекце праграмы на наступнае дзесяцігоддзе, а таксама выступіў у падтрымку чэхаславацкай рэзалюцыі аб святкаванні 300-годдзя з дня апублікавання «Вялікай дыдактыкі Яна Амоса Каменскага» [3, с. 584–585].

Работа Генеральнай канферэнцыі доўжылася да 5 снежня 1956 г. і ішла з перапынкамі. Была прадугледжана і разнастайная культурная праграма для замежных дэлегатаў. Так, падчас трохдзённага перапынку (17–19 лістапада) М. Ц. Лынькоў з'ездзіў на экскурсію ў гарады Агра і Джайпур, размешчаныя на адлегласці 200–300 км. У Агры пісьменнік наведаў знакаміты маўзалеі Тадж-Махал, узведзены імператарам Вялікіх Маголаў Шах-Джаханам у XVII ст. Пісьменнік быў вельмі ўражаны, дадаткова прыходзіў палюбавацца на гэты будынак ноччу. «Гэтыя казачныя гмахі... стагоддзямі буду цешыць чалавечае вока. Бо ў гэтай мармуровай сімфоніі скандэнсавана бязмежная чалавечая праца і такая ж бязмежная думка ча-

лавека-творцы, чалавека-мастака» [4, с. 222], – адзначай ён. У Джайпуры Лынькоў пабываў у мясцовым музеі, дзе была сабраная экспазіцыя па гісторыі і геаграфіі гэтага рэгіёну, а таксама паглядзеў на джайпурскую старажытную абсерваторыю Джай-Сінгха [4, с. 223–224].

Спецыяльна для замежных турыстаў індыйцы прапанавалі асабліваю паслугу – падарожжа да загараднага Палаца махараджы вярхом на слане. Менавіта ў апісанні гэтага падарожжа ў нарысе праявілася своеасаблівасць лынькоўскага мастацкага слова, нярэдка насычанага гумарам і самаіроніяй. «Не сказаць, каб мы, апынуўшыся ў ролі слановых кавалерыстаў, засталіся ў захапленні ад гэтага спосабу перасоўвання. Як на тое ліха, нашай чацвёрцы... дастаўся самы наравісты слон. Увесь час ён выказваў яўныя намеры павярнуць назад і сігануць з гары, таптаўся на месцы, пагрозна размахваў хобатам і злосна пачмыхваў. Няшчасныя кавалерысты, замест таго каб любаваліся навакольнымі краявідамі, трывожна пазіралі на свайго скакуна, гадаючы, калі нарэшце ён схопіць хобатам за нагу або за шыю таго ці іншага пажыра» [4, с. 224–225].

Пасля таго, як асноўная праграма мерапрыемстваў у рамках IX Генеральнай канферэнцыі ЮНЕСКА завяршылася, некаторыя дэлегаты затрымаліся яшчэ на шэраг дзён. М. Ц. Лынькоў разам з Р. Я. Кісялёвым і Б. В. Кудраўцавым, а таксама двума прадстаўнікамі дэлегацыі Украінскай ССР – А. М. Русько і К. З. Літвінам – накіраваліся ў гарады Бенарэс (зараз называецца Варанасі) і Алахабад. Як адзначай сам пісьменнік, «гэтыя паездкі не былі ўжо звычайнымі турысцкімі наведваннямі цікавых мясцін. Сумесна з мясцовымі арганізацыямі Таварыства індыйска-савецкай дружбы мы павінны былі правесці пэўную работу...» [4, с. 226].

Як сведчыць М. Ц. Лынькоў, прадстаўнікі індыйскай грамадскасці загадзя падрыхтаваліся да іх візіту, і савецкія дэлегаты былі ўрачыста сустрэтыя ў адпаведнасці з мясцовымі традыцыямі і абрадамі [4, с. 227]. Першым пунктам

праграмы стаў візіт да афіцыйнай асобы – да мэра Бенарэса. Потым адбылася сустрэча з чытачамі гарадской публічнай бібліятэкі: «На сустрэчы былі музыканты. Чытачы дэкламавалі вершы на санскрыце, выступаў адзін малады паэт з Непала» [4, с. 229]. Пад вечар у той жа дзень адбылася размова з выкладчыкамі Бенарэскага ўніверсітэта, падчас якой абмяркоўваліся пытанні развіцця сістэмы адукацыі, падрыхтоўкі навуковых кадраў і іншае [4, с. 229]. Лынькоў згадавае, што ўдар бібліятэцы Бенарэскага ўніверсітэта былі перададзеныя некалькі кніг беларускіх аўтараў [4, с. 230].

Паколькі Бенарэс і Алахабад з’яўляюцца буйнымі рэлігійнымі цэнтрамі індуізму (Бенарэс нават называюць «горадам тысячы храмаў»), то дэлегаты азнаёміліся з рэлігійнымі і культурнымі помнікамі: наведалі будысцкія і індуісцкія храмы, назіралі за рытуалам амавення паломнікаў у водах ракі Ганг, наведалі археалагічны музей [4, с. 231]. Але дэлегаты наведалі і сучасныя свецкія ўстановы: яны сустрэкліся з індыйскімі дзецьмі, наведалі суд, радзільны дом і іншыя ўстановы [4, с. 236–237].

Апроч аповедаў пра асобныя прыгоды падчас камандзіроўкі, значную частку нарыса М. Лынькова склалі агульныя звесткі пра Індыю, яе гісторыю, эканоміку, культурныя і рэлігійныя асаблівасці. Пісьменнік неаднаразова выказваў захапленне старажытнасцю індыйскай цывілізацыі. Так, апісваючы абсерваторыю ў Джайпуры, ён звярнуў увагу, што «гэтыя астраномы былі перадавымі вучонымі сваёй эпохі... Некаторыя астранамічныя трактаты індыйскіх вучоных IV – V – VI стагоддзяў нашай эры сведчаць пра тое, што ўжо ў тыя далёкія часы індыйскі народ меў багатыя веды па астраноміі, матэматыцы, хіміі, фізіцы і медыцыне» [4, с. 224]. Кантрастам да гэтых думак пісьменніка выглядаюць разважанні пра супярэчлівую спадчыну каланізатараў – англічан [4, с. 192–199], ад улады якіх Індыя пазбавілася менш за дзесяцігоддзе да візіту Лынькова – у 1947 г. Пісьменнік падкрэсліваў выключна негатыўныя наступствы брытанскага панавання ў Індыі,

падкрэсліваў вялікі матэрыяльны ўрон, які панесла індыйская культура і эканоміка за апошнія два стагоддзі: «Дзе цяпер тое золата і дзе той рэдкі брыліянт – ніхто дакладна не ведае. Праўда, адзін з праваднікоў робіць нясмелы намёк, што ў прапачы гэтых рэдкіх багаццяў вінаватыя еўрапейцы. Мы добра ведаем, што гэта за еўрапейцы, якія на працягу стагоддзяў, акрамя жорсткай эксплуатацыі індыйскага народа, грабілі і абдзіралі яго святыні і славытыя рэліквіі старыны» [4, с. 221]. У гэтых словах пісьменніка можна як заўважыць антыкапіталістычныя матывы, традыцыйныя для беларускай савецкай літаратуры, так і адчуць атмасферу пачатку «халоднай вайны».

Між тым, як адзначаў М. Ц. Лынькоў у лісце да М. П. Рака, «народ у Індыі выдатны, да нас ставіцца па-сяброўску. Праўда, жыве ён яшчэ бедна, зжываючы паступова цяжкія наступствы англійскага каланіялізму. ... Зямлю аруць яшчэ драўлянымі сохамі, якія ў нас і ў музеях цяжка знайсці. Шмат непісьменных, сказваецца яшчэ галеча і г. д. Але краіна мае найбагацешыя магчымасці стварыць лепшыя ўмовы для жыцця народа, які вызваліўся ад каланіяльнага прыгнёту» [3, с. 302].

На той момант, калі адносіны Дэлі з Савецкім Саюзам толькі пачалі ўсталёўвацца, а значная частка насельніцтва не мела нават пачатковай адукацыі, індыйцы звычайна разглядалі ўсіх грамадзян СССР як прадстаўнікоў адной краіны, аднаго народа, а не асобна як рускіх, беларусаў, украінцаў і г. д. (як і мы разглядаем жыхароў Індыі як прадстаўнікоў адзінай шматнацыянальнай супольнасці, нягледзячы на тое, што прадстаўнікі розных штатаў размаўляюць на абсалютна розных мовах і з'яўляюцца носбітамі розных культурных традыцый). Па словах Лынькова, калі мясцовыя жыхары пазнавалі ў дэлегатах грамадзян Савецкага Саюза, то часта пачыналі называць усіх іменем «Апанас». Прычына была ў тым, што якраз у гэты час вяліся здымкі сумеснай савецка-індыйскай мастацкай кінематаграфічнай стужкі пра падарожніка і гандляра

XV ст. Афанасія Нікіціна [4, с. 188]. Між тым, пісьменнік узгадваў, што на сустрэчы з чытачамі гарадской публічнай бібліятэкі ў Бенарэсе індыйцы «спрабавалі дэкламаваць вершы ўкраінскіх і беларускіх паэтаў» [4, с. 229].

Міхась Лынькоў стаў першым, але не адзіным беларускім пісьменнікам, які ажыццявіў падарожжа ў Індыю: да прыкладу, пазней гэтую краіну наведалі Янка Брыль (1967 г.) і Алесь Адамовіч (1987 г.) [7, с. 32; 8, с. 68]. У адрозненне ад камандзіровак на сесіі Генеральнай Асамблеі ААН, пісьменнік не паспеў скарыстаць гэтую падзею ў якасці павада для напісання новых мастацкіх твораў. Пасля вяртання ён узяўся за дапрацоўку рамана-эпапеі «Векапомныя дні». Тым не менш, у асобных выступленнях перад чытачамі пісьменнік расказваў пра свае падарожжы, у тым ліку і ў Індыю. І менавіта М. Ц. Лынькоў у маі 1961 г. быў запрошаны выступіць у Беларускай дзяржаўнай акадэмічным тэатры імя Янкі Купалы на вечары, прысвечаным 100-годдзю з Дня нараджэння Рабіндраната Тагора, найбольш выбітнага індыйскага паэта XIX–XX стст. [9]

Такім чынам, з’яўляючыся паводле свайго жанра публіцыстычным творам, адрасаваным масаваму беларускаму чытачу, нататкі «Пад сонцам Індыі» даюць аснову для рэканструкцыі асноўных падзей пад час Генеральнай канферэнцыі ЮНЕСКА, удакладняюць прадстаўленне аб асноўных напрамках і формах тагачаснай народнай дыпламатыі, фіксуюць ключавыя пункты ў рамках турыстычнай праграмы для дэлегатаў. Нататкі змяшчаюць няшмат інфармацыі пра канкрэтныя тэмы афіцыйных выступленняў прадстаўнікоў Беларускай ССР (у тым ліку самога Міхася Лынькова), аб прадметах спрэчак і дыскусій на палях Генеральнай канферэнцыі. Разам з тым, на рыс носіць краязнаўчы характар, які знітоўвае даведачную інфармацыю з асабістым і суб’ектыўным поглядам савецкага пісьменніка і турыста. Такая дзейнасць прадстаўнікоў грамадскасці стала падмуркам для ўмацавання савецка-індыйскіх і, у прыватнасці, беларуска-індыйскіх сувязей у далейшым.

Бібліяграфічны спіс

1. Аўласенка, І. М. Беларускія пісьменнікі ў Арганізацыі Аб'яднаных Нацый: выступленні, назіранні, уражанні / І. М. Аўласенка. – Мінск : ІВЦ Мінфіна, 2021. – 305 с.
2. Свилас, С. Ф. Деятельность Белорусской ССР в ЮНЕСКО (1954–1964 гг.) / С. Ф. Свилас. – Минск : БГУ, 2013. – 463 с.
3. Лынькоў, М. Збор твораў : у 8 т. / М. Лынькоў. – Мінск : Навука і тэхніка, 1981–1985. – Т. 2 : Апавяданні і нарысы, 1942–1975 / рэдактар тома М. Ярош. – 1981. – 541 с.
4. Лынькоў, М. Збор твораў : у 8 т. / М. Лынькоў. – Мінск : Навука і тэхніка, 1981–1985. – Т. 8: Пісьмы (1935-1975) Летапіс жыцця і творчасці / рэд. тома І. Я. Навуменка. – 1985. – 621 с.
5. Брыль, Я. Збор твораў : у 5 т. / Я. Брыль. – Минск, 1981. – Т. 4 : Свет далёкі і блізкі : дарожныя нататкі : Пра заповітнае : артыкулы, эсэ, партрэты. – 540 с.
6. Мележ, І. П. Вакол Еўропы / І. П. Мележ // Полымя. – 1956. – № 10. – С. 117–134.
7. Арганізацыйна-творчая работа Саюза пісьменнікаў Беларусі за перыяд паміж V і VI з'ездамі (1966–1971 гг.). – Мінск : Полымя, 1971. – 41 с.
8. Арганізацыйна-творчая і грамадская работа Саюза пісьменнікаў БССР: за перыяд паміж IX і X з'ездамі (1986–1990 гг.). – Мінск : Полымя, 1990. – 92 с.
9. Вечар памяці Рабіндраната Тагора // Літаратура і мастацтва. – 1961. – 9 мая. – С. 2.